

idea

SPİNOZA

4. İNSANIN KÖLELİĞİ YA DA DUYGULARIN GÜCÜ
5. ANLIĞIN GÜCÜ YA DA İNSANIN ÖZGÜRLÜĞÜ

TÖREBİLİM — III

SPİNOZA

Geomatrik Düzendeki Tanıtılı

Törebilim

BÖLÜMLER IV VE V

Çeviren
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

İDEA CEP KİTAPLARI — 030

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul
iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com

Bu çeviri için © AZİZ YARDIMLI 1996-2011

BENEDICTUS DE SPINOZA

Geometrik Düzendeki Tanıtım

Törebilim

Ethica

ordine geometrico demonstrata

(1677)

I. BASKI 1996

İDEA CEP KİTAPLARINDA DÖRDÜNCÜ BASKI 2011

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü

İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın

yeniden üretilemez.

İDEA CEP KİTAPLARI DİZİSİ 025 / FELSEFE 18

SÜRELİ YAYIN

YAYININ ADI: Spinoza; *Törebilim, IV ve V'nci bölümler*

YETKİ SAHİBİ / SORUMLU MÜDÜR: ALİYE ZEYNELOĞLU

YÖNETİM YERİ: İDEA YAYINEVİ

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

YAYININ SÜRESİ: 30 GÜNDE BİR

BASKI: BAYRAK MATBAASI

Davutpaşa Cad. 14/2 34015 Topkapı — İstanbul

DAĞITIM: YAYSAT

Doğan Medya Tesisleri, Hoşdere Yolu 34517 Esenyurt — İstanbul

Printed in Türkiye

ISSN 2146-3514

İDEA E1 2011/08

İçindekiler

BÖLÜM DÖRT: *İnsanın Köleliği ya da Duyguların Gücü — 7*

BÖLÜM BEŞ: *Anlığın Gücü ya da İnsan Özgürlüğü — 78*

EKLER

ÇÖZÜMLEME / AZİZ YARDIMLI — 111

SPİNOZA İÇİN KISA BİR SÖZLÜK — 120

DİZİN — 125

BÖLÜM DÖRT

İnsanın Köleliği ya da Duyguların Gücü

Önsöz

İnsanın duyguları denetleme ya da kısıtlamadaki güçsüzlüğüne Kölelik diyorum; çünkü duygularına boyuneğen bir insan kendi tüzesi altında değildir, ama öyle bir düzeye dek talihin elindedir ki, sık sık daha iyi olanı görmesine karşın daha kötü olanı izlemek zorunda kalır. Bu bölümde bunun nedenini ve bundan başka duygularda neyin iyi neyin kötü olduğunu tanıtlamayı öneriyorum. Ama başlamadan önce eksiksizlik ve eksiklik, iyi ve kötü üzerine birşeyler söylemeyi isterim.

Eğer biri herhangi bir şeyi yapmayı üstlenmiş ve tamamlamışsa, onun eksiksiz olduğunu söyler, ve yalnızca kendisi değil, ama o işi yapanın kafasını ve amacını doğru olarak bilen ya da bildiğine inanan herkes onun eksiksiz olduğunu söyleyecektir. Örneğin eğer biri bir işi (ki henüz bitmemiş olduğunu varsayıyorum) görmüşse, ve eğer o işi yapanın amacının bir ev yapmak olduğunu biliyorsa, evin eksik olduğunu söyleyecektir; buna karşı, işin onu yapan tarafından onun için saptanan sona geldiğini görür görmez, eksiksiz olduğunu söyleyecektir. Ama eğer biri daha önce bir benzerini görmediği türde bir iş

görürse, ve işi yapanın kafasındakini bilmiyorsa, o zaman hiç kuşkusuz bu işin eksiksiz mi yoksa eksik mi olduğunu bilemeyecektir. Görünürde bu sözcüklerin ilk anlamları bunlar olmuştur. Ama daha sonra insanlar evrensel idealar oluşturmaya, kendileri için ev, yapı, kale örnekleri düşünmeye, ve şeylerin kimi örneklerini başkalarına yeğlemeye başladıktan sonra, herkes bir şeye ilişkin olarak oluşturduğu evrensel idea ile bağdaşır görünene eksiksiz, buna karşı kendi için oluşturduğu örnekle daha az anlaşıyor gördüğüne eksik der oldu, üstelik bu onu yapanın amacına göre bütünüyle tamamlanmış olsa bile. İnsan elleri tarafından yapılmamış doğal şeylere eksiksiz ya da eksik denmesi için görünürde çoğu kez bundan başka hiçbir neden yoktur; çünkü insanlar genellikle yapay olduğu gibi doğal şeyler için de evrensel idealar oluştururlar ki, bunları şeylerin örnekleri olarak görürler, ve doğanın da (ki onların görüşlerine göre hiçbirşeyi bir erek olmaksızın yapmaz) onları örnekler olarak göz önünde tuttuğuna inanırlar. Bu nedenle doğada o tür şey için tasarladıkları örnek ile daha az bağdaşan bir şeyin ortaya çıktığını gördükleri zaman, doğanın kendisinin başarısızlığa uğradığını ya da bir yanlışlık yaparak şeyi eksik bıraktığını sanırlar. Böylece insanların eksiksiz ve eksik sözcüklerini doğal nesnelere uygulama alışkanlıklarının onların gerçek bir bilgisinden çok önyargıdan doğduğunu görürüz. Çünkü bu çalışmanın Birinci Bölümüne Ekte gösterdiğim gibi, Doğa bir erek uğruna davranmaz; çünkü Tanrı ya da Doğa dediğimiz o bengi ve sonsuz Varlık var olduğu aynı zorunluk ile davranır. Çünkü gösterdim ki doğasının onun varolmasını da sağlayan aynı zorunluktan davranır (Bölüm 1, Ön. 16). Bu nedenle Tanrının ya da Doğanın davranmasının varolmasının zemini ya da nedeni bir ve aynıdır. Öyleyse, hiçbir erek uğruna var olmadığı için, hiçbir erek uğruna da davranmaz; ve varoluşu için hiçbir ilkesi ya da ereği olmadığı gibi, hiçbir eylem ilkesi ya da ereği de yoktur.

Buna göre, sonsal denilen bir neden, herhangi birşeyin ilkesi ya da birincil nedeni olarak görüldüğü sürece, insan itkisinden başka birşey değildir. Örneğin, içinde yaşamak şu ya da bu evin sonsal nedenidir dediğimiz zaman, bununla insanın bir ev yaşamının üstünlüklerini imgelediği için bir ev yapma itkisini taşımış olduğundan başka birşeyi anlamayız. Öyleyse, içinde yaşamak, sonsal bir neden olarak düşünülmesi sürece, salt bu tekil itkidir ki gerçekte etker bir nedendir, ve insanlar genellikle itkilerinin nedenlerini bilmedikleri için birincil olarak görülür. Çünkü, birçok kez belirttiğim gibi, eylemlerinin ve itkilerinin bilincinde olsalar da, onları herhangi birşeyi istemeye belirleyen nedenleri bilmezler. Doğanın zaman zaman başarısızlığa uğradığı ya da yanlışlık yaptığı ya da eksik şeyler ürettiği biçimindeki halksal görüşe gelince, bunu Birinci Bölümde Ekte sözlerini ettiğim uydurmalar arasında sayıyorum. Öyleyse, eksiksizlik ve eksiklik gerçekte salt düşünme kipleridir; başka bir deyişle, genellikle aynı türün ya da cinsin bireylerini birbiri ile karşılaştırarak oluşturduğumuz kavramlardır; ve bu nedendir ki yukarıda (Bölüm 2, Tan. 6) olgusal ve eksiksizlik ile aynı şeyi anlıyorum demiştim; çünkü genellikle doğadaki tüm bireyleri en evrensel denilen tek bir cins ile, başka bir deyişle, saltık olarak doğadaki tüm bireysel nesnelere ait olan varlık kavramı ile ilişkilendiririz. Buna göre, doğadaki bireysel nesnelere bu cins ile ilişkilendirdiğimiz ve birbirleri ile karşılaştırarak kimilerinin başkalarından daha çok varlık ya da olgusal taşıdıklarını bulduğumuz sürece, bu düzeye dek kimilerine başkalarından daha eksiksiz deriz; ve onlara sınır, son, güçsüzlük vb. gibi olumsuzlama içeren herhangi birşey yüklediğimiz sürece, bu düzeye dek onlara eksik deriz, ve bunun nedeni anlığımızı eksiksiz dediklerimiz denli güçlü etkilememeleridir, onlara ait olan herhangi birşeyin eksik olması ya da doğanın bir yanlışlık yapmış olması değil. Çünkü etker nedenin doğasının zorunluğundan

doğan dışında hiçbirşey herhangi birşeyin doğasına ait değildir; ve etker nedenin zorunluğundan doğan herşey zorunlu olarak yer alır.

İyi ve kötüye gelince, bu adlar da şeylerde, kendilerinde görüldükleri sürece, olumlu hiçbirşeyi belirtmezler, ama yalnızca düşünme kipleri ya da kavramlardırlar ki, onları şeyleri kendi aralarında karşılaştırarak oluştururuz. Çünkü bir ve aynı şey aynı zamanda iyi, kötü ve ilgisiz olabilir. Örneğin müzik melankolik bir insan için iyi ve yas tutan biri için kötü iken, buna karşı sağır biri için ne iyi ne de kötüdür. Ama bu böyle olsa da, bu sözcüklere sarılmamız gerekir. Çünkü insan doğasının göz önünde tutabileceğimiz bir modeli olarak bir insan ideası oluşturmayı istediğimiz için, bu sözcükleri sözünü ettiğim anlamda kullanımda tutmak bizim için yararlı olacaktır. Buna göre aşağıdaki sayfalarda *İyi* ile bizi kendi önümüze koyduğumuz insan doğası modeline adım adım yaklaştıracak bir araç olduğunu pekinlikle bildiğimiz herşeyi anlayacağım. Buna karşı, *kötü* ile o modele benzememizi engellediğini pekinlikle bildiğimiz herşeyi anlayacağım. Dahası, insanlara bu aynı örneğe daha çok ya da daha az yaklaşmalarına göre daha eksiksiz ya da daha eksik diyeceğim. Çünkü özellikle belirtmek gerek ki, bir birey daha küçük bir eksiksizlikten daha büyük bir eksiksizliğe—ve evrik olarak—geçer derken, bununla onun bir özden ya da biçimden bir başkasına değiştiğini anlamıyorum. Çünkü örneğin bir at bir insana değişmiş olsaydı, tıpkı bir böceğe değişmesi durumunda olacağı gibi, yok olurdu; tersine, demek istediğim bununla onun etkinlik gücünü, kendi doğası yoluyla anlaşıldığı sürece, artıyor ya da azalıyor olarak kavradığımızdır. Son olarak, genel olarak *eksiksizlik* ile, dediğim gibi, olgusallığı, başka bir deyişle, süre göz önüne alınmaksızın varolduğu ve belli bir yolda davrandığı sürece herhangi bir nesnenin özünü anlıyorum. Çünkü bireysel hiçbir şeyin varoluşunu daha uzun bir zaman sürdürdüğü için daha eksiksiz ol-

duğu söylenemez; çünkü şeylerin özü kesin ve belirli bir varoluş zamanı içermediği için süreleri özleri tarafından belirlenemez; ama her bir şey, ister daha çok ister daha az eksiksiz olsun, her zaman varolmaya başladığı o aynı kuvvet ile varoluşta kalabilir, öyle ki bu bakımdan tüm şeyler eşittir.

TANIMLAR

1. *İyi* ile bize yararlı olduğunu pekinlikle bildiğimizi anlıyorum.

2. *Kötü* ile, tersine, iyi olana erişmemizin önüne geçtiğini pekinlikle bildiğimizi anlıyorum.

Bu tanımlarla ilgili olarak bkz. önceki Önsözün sonları.

3. Tekil şeylere, yalnızca özlerini göz önüne aldığımızda, varoluşlarını zorunlu olarak koyan ya da zorunlu olarak dışlayan hiçbirşey bulamadığımız sürece *olumsal* diyorum.

4. Aynı tekil şeylere, onları üretmesi gereken nedenleri göz önüne aldığımızda, onları üretmeye belirlenip belirlenmediklerini bilmediğimiz sürece *olanaklı* diyorum.

Bölüm 1, Ön. 33'e Not 1'de, *olanaklı* ve *olumsal* arasında hiçbir ayrım yapmamıştım, çünkü orada onları sağın olarak ayırdetmek zorunlu değildi.

5. Aşağıdaki önermelerde *aykırı duygular* ile bir insanı ayrı yönlere çeken duyguları anlayacağım, üstelik aynı cinsten olsalar da; örneğin her ikisi de bir sevgi türü olan ve doğal olarak değil ama ilineksel olarak birbirlerine aykırı olan sefahat ve açgözlülük gibi.

6. *Gelecek, şimdiki ve geçmiş bir şey için duygudan* ne anladığımı Bölüm 3, Ön. 18'e Notlar 1 ve 2'de açıkladım ve okur bunlara bakabilir.

Ama burada özellikle belirtilmelidir ki, zamansal uzaklığı da tıpkı uzaysal uzaklık gibi ancak belli bir sınıra dek seçik olarak imgeleyebiliriz; eş deyişle, nasıl bizden ikiyüz adımdan daha uzak olan, ya da durduğumuz yerden uzaklıkları seçik olarak imgeleyebileceğimiz uzaklığı aşan tüm nesnelere genellikle bizden eşit uzaklıkta ve sanki aynı düzlemdelermiş gibi imgelersek, varolma zamanları şimdiki zamandan seçik olarak imgelemeye alıştığımızdan daha uzun bir aralık yoluyla uzaklaşmış gibi görünen nesnelere de tümünü birden şimdiden eşit ölçüde uzak olarak imgeler ve onları bir bakıma tek bir zaman kıpısı ile ilişkilendiririz.

7. Herhangi birşeyi uğruna yaptığımız *erek* ile itkiyi anlıyorum.

8. *Erdem* ve *güç* ile aynı şeyi anlıyorum; eş deyişle (Bölüm 3, Ön. 7), insan ile ilişkili olduğu sürece erdem salt kendi doğasının yasaları yoluyla anlaşılabilir birşeyi ortaya çıkarma gücünü taşıdığı sürece insanın asıl özü ya da doğasıdır.

BELİT

Doğada daha güçlüsü ve kuvvetlisi olmayan tekil hiçbirşey yoktur. Ama varolan her şeyden daha güçlü ve onu yokedebilecek bir başkası da vardır.

ÖNERMELER

ÖNERME 1

Yanlış bir ideanın taşıdığı olumlu hiçbirşey gerçek olan birşey tarafından, gerçek olduğu sürece, ortadan kaldırılmaz.

Tanıt. Yanlışlık yalnızca yetersiz idealerin içerdiği bilgi yoksunluğundan oluşur (Bölüm 2, Ön. 35); ne de bunlarda onlara yanlış denmesine yol açacak herhangi olumlu birşey vardır; ama tersine, Tanrı ile ilişkili oldukları

sürece, doğrudurlar (Bölüm 2, Ön. 32). Öyleyse, eğer yanlış bir ideada kapsanan olumlu birşey doğru olduğu sürece gerçek olanın bulunuşu yoluyla ortadan kaldıracak olsaydı, o zaman doğru bir idea kendisi tarafından kaldırılmış olurdu, ki (Bölüm 3, Ön. 4) saçmadır. Öyleyse, yanlış bir ideanın vs.—Q.E.D.

Not. Bu önerme Bölüm 2, Ön. 16'ya Sonurgudan daha açık olarak anlaşılır. Çünkü bir imge dışsal bir cismin doğasını olmaktan çok insan bedeninin şimdiki durumunu belirten bir ideadır; ve hiç kuşkusuz seçik olarak değil ama karışık olarak; bu nedenledir ki anlığın yanıldığı söylenir. Örneğin, güneşe baktığımızda bizden ikiyüz adım kadar uzakta olduğunu imgeleriz, ve gerçek uzaklığı bilmediğimiz sürece bunda aldanırız; oysa uzaklığı bilindiği zaman yanlışlığı ortadan kalkar, ama imge, eş deyişle, güneşin doğasını ancak beden onun tarafından etkilendiği sürece anlatan ideası kalkmaz; ve bu nedenle, gerçek uzaklığı bilmemize karşın, gene de bize yakın olduğunu imgeleriz. Çünkü, Bölüm 2, Ön. 35'e Notta söylediğim gibi, güneşi gerçek uzaklığını bilmediğimiz için değil, ama anlık onun büyüklüğünü ancak beden onun tarafından etkilendiği sürece kavradığı için bize öyle yakın olarak imgeleriz. Buna göre, güneşin suyun yüzeyine düşen ışınları gözümüze yansıdığında, asıl yerini bilmemize karşın suda olduğunu imgeleriz; böylece anlığı aldatan başka imgeler de, ister cismin doğal durumunu isterse etkinlik gücündeki artışı ya da azalışı gösterebilirler, gerçek olana aykırı değildirler, ne de onun bulunuşu ile yiterler. Hiç kuşkusuz yanlışlıkla bir kötülükten korktuğumuzda, gerçek durumu iştir iştir korkunun yittiği olur; ama, evrik olarak, kesinlikle gelecek bir kötülükten korktuğumuzda, durumun yanlış bir açıklamasını iştir iştir de korkunun yittiği olur; öyleyse bu imgeler gerçek olduğu sürece gerçek olanın bulunuşu ile değil, ama imgelenen şeylerin şimdiki varoluşunu dışlayan daha güçlü başka imgelerin ortaya çıkışı ile yiterler—ve bunu Bölüm 2, Ön. 17'de göstermiştik.

ÖNERME 2

Doğanın başkaları olmaksızın kendinde kavranamayan bir parçası olduğumuz sürece edilginizdir.

Tamt. Bizde yalnızca bölümsel nedeni olduğumuz bir şey (Bölüm 3, Tan. 2), ya da (Bölüm 3, Tan. 1), yalnızca bizim doğamızın yasalarından çıkarsanamayacak bir şey ortaya çıktığı zaman edilgin olduğumuz söylenir. Öyleyse, doğanın başkaları olmaksızın kendinde kavranamayacak bir parçası olduğumuz sürece edilginizdir.—Q.E.D.

ÖNERME 3

İnsanı varoluşunda saklayan kuvvet sınırlıdır, ve dışsal nedenlerin gücü tarafından sonsuz ölçüde aşılır.

Tamt. Önerme bu bölümdeki Belitten açıktır. Çünkü insan verildiğinde, daha güçlü başka bir şey, örneğin *A* verilidir, ve *A* verildiğinde, yine *A*'dan daha güçlü bir *B* verilidir, ve bu sonsuza dek böyle gider; öyleyse insanın gücü bir başka nesnenin gücü tarafından sınırlanır, ve dışsal nedenlerin gücü tarafından sonsuz ölçüde aşılır.—Q.E.D.

ÖNERME 4

İnsanın Doğanın parçası olmaması, ve yeterli nedenleri olarak yalnızca kendi doğası yoluyla anlaşılabilenler dışında hiçbir değişime uğrayamaması olanaksızdır.

Tamt. Tekil şeylerin ve dolayısıyla insanın varlığını saklamasını sağlayan güç Tanrının ya da Doğanın gücüdür (Bölüm 1, Ön. 24'e Sonurgu), ama bu gücün sonsuz olması değil, tersine insanın edimsel özü yoluyla açıklanabilmesi ölçüsünde (Bölüm 3, Ön. 7). Öyleyse insanın gücü, edimsel özü yoluyla açıklandığı sürece, Tanrının ya da Doğanın sonsuz gücünün, eş deyişle (Bölüm 1, Ön. 34), özünün parçasıdır. Tanıtlanacak ilk nokta buydu. Bundan başka, insanın yalnızca kendi doğası yoluyla anlaşılabilenler dışında hiçbir değişime uğramaması olanaklı olmuş olsaydı, bundan (Bölüm 3, Ön. 4 ve 6)

onun yokolamayacağı, ama zorunlu olarak her zaman varolacağı sonucu çıkardı; ama bu gücü ya sonsuz ya da sonlu olan bir nedenden doğmalıdır, başka bir deyişle, ya yalnızca dışsal nedenlerden köken alan tüm başka değişimleri kendinden uzaklaştırabilen insanın gücünden, ya da tüm tekil şeyleri insanın kendi sakınımına hizmet edenler dışında hiçbir değişime uğrayamayacağı bir yolda yöneten Doğanın sonsuz gücünden doğmalıdır. Ama ilk durum (tanıtılması evrensel olan ve tüm tekil şeylere uygulanabilir olan önceki önermeye göre) saçmadır; dolayısıyla insan için salt kendi doğası yoluyla anlaşılabilir olanlar dışında hiçbir değişime uğramaması olanaklı olmuş olsaydı, ve buna göre (gösterdiğimiz gibi) her zaman zorunlu olarak varolsaydı, bunun Tanrının sonsuz gücünden doğması gerekirdi; dolayısıyla (Bölüm 1, Ön. 16), düşünme ve uzam yüklemeleri altında görüldüğü sürece doğanın bütün düzeninin, herhangi bir insanın ideası tarafından etkilenmiş olarak görüldüğü sürece tanrısal doğanın zorunluğundan çıkarsanması gerekirdi; ama bundan (Bölüm 1, Ön. 21) insanın sonsuz olduğu sonucu çıkardı, ki (bu önermenin ilk bölümüne göre) saçmadır. Öyleyse, bir insanın kendisinin yeterli nedeni olduğu değişimler dışında hiçbir değişime uğramaması olanaksızdır.—Q.E.D.

Sonurgu. Bundan şu çıkar ki, insan zorunlu olarak her zaman tutkulara altgüdümlüdür, ve doğanın ortak düzenini izleyerek ona boyun eğer, şeylerin doğasının gerektirdiği ölçüde kendini ona uydurur.

ÖNERME 5

Herhangi bir tutkunun kuvveti ve artışı ve varoluştaki sürmesi kendisi ile varoluştaki sürmeye çabaladığımız güç tarafından değil, ama bizimki ile karşılaştırılan dışsal bir nedenin gücü tarafından tanımlanır.

Tanıt. Tutkunun özü salt bizim özümüz tarafından açıklanamaz (Bölüm 3, Tan. 1 ve 2), ya da (Bölüm 3,

Ön. 7), tutkunun gücü kendisi ile varlığımızda sürmeye çabaladığımız güç tarafından tanımlanamaz; ama (Bölüm 2, Ön. 16'da gösterildiği gibi) zorunlu olarak bizim gücümüzle karşılaştırma içinde dışsal bir nedenin gücü tarafından tanımlanmalıdır.—Q.E.D.

ÖNERME 6

Belli bir tutkunun ya da duygunun kuvveti insanın geri kalan eylemlerini ya da gücünü öylesine aşabilir ki, duygu insana dikbaşlılıkla sanılır.

Tanıt. Herhangi bir tutkunun kuvveti ve artışı ve varoluşta sürmesi bizim kendi gücümüz ile karşılaştırma içinde dışsal bir nedenin gücü tarafından tanımlanır (Bölüm 4, Ön. 5); buna göre (Bölüm 4, Ön. 3) insanın gücünü aşabilir.—Q.E.D.

ÖNERME 7

Bir duygu aykırı ve daha güçlü bir duygu yoluyla olmadıkça kısıtlanamaz ya da ortadan kaldırılamaz.

Tanıt. Bir duygu, anlık ile ilişkili olduğu sürece, ideadır ki onunla anlık bedeninin önceden taşıdığından daha büyük ya da daha küçük bir varoluş kuvvetini doğrular (Üçüncü Bölümün sonunda bulunacak olan Duyguların Genel Tanımına göre). Öyleyse, anlık ne zaman herhangi bir duygu ile çatışmaya girse, aynı zamanda beden etkinlik gücünü arttıran ya da azaltan bir değişki ile etkilenir. Öte yandan, beden bu değişkisi (Bölüm 4, Ön. 5) kendi varlığında sürmek için nedeninden bir güç alır ve dolayısıyla bedeni ona karşıt (Bölüm 3, Ön. 5) ve ondan güçlü (Bölüm 4, Belit) bir değişki ile etkileyen cisimsel bir neden yoluyla olmaksızın kısıtlanamaz ya da ortadan kaldırılamaz (Bölüm 2, Ön. 6); başka bir deyişle (Bölüm 2, Ön. 12), anlık birinciden daha güçlü ve ona karşıt bir değişkinin ideası tarafından etkilenir; ya da (Duyguların Genel Tanımına göre), anlık birinciden daha güçlü ve ona aykırı olan ve birincinin varoluşunu

dışlayacak ya da ortadan kaldıracak bir duygu tarafından etkilenecektir; öyleyse bir duygu aykırı ve daha güçlü bir duygu tarafından olmadıkça engellenemez ya da ortadan kaldırılamaz.—Q.E.D.

Sonurğu. Duygu, anlık ile bağıntılı olduğu sürece, bedenine uğradığımız değişikliğe karşıt ve ondan daha güçlü bir değişikliğinin ideası yoluyla olmadıkça ne bastırılabilir ne de ortadan kaldırılabilir. Çünkü etkilendiğimiz bir duygu ona karşıt ve ondan daha güçlü bir başka duygu yoluyla olmadıkça ne bastırılabilir ne de ortadan kaldırılabilir (Bölüm 4, Ön. 7); başka bir deyişle (Duyguların Genel Tanımına göre), etkilendiğimiz değişikliden daha güçlü ve ona karşıt bir bedensel değişikliğin ideası yoluyla olmadıkça ortadan kaldırılamaz.

ÖNERME 8

İyinin ya da kötünün bilgisi bilincinde olduğumuz sürece bir haz ya da acı duygusundan başka birşey değildir.

Tanımlar. Varlığımızın sakınımına yararlı ya da aykırı olana (Bölüm 4, Tan. 1 ve 2), başka bir deyişle (Bölüm 3, Ön. 7), etkinlik gücümüzü arttıran ya da azaltana, ona yardım eden ya da onu engelleyene iyi ya da kötü deriz. Öyleyse (Bölüm 3, Ön. 11' Not, *haz* ve *acı* Tanımları), herhangi bir şeyin bizi haz ya da acı ile etkilediğini algıladığımız sürece ona iyi ya da kötü deriz; dolayısıyla iyinin ya da kötünün bilgisi haz ya da acı duygusunun kendisinden zorunlu olarak doğan haz ya da acı ideasından başka birşey değildir (Bölüm 2, Ön. 22). Ama bu idea duygu ile tıpkı anlığın beden ile birleşmesi gibi birleşir (Bölüm 2, Ön. 21); başka bir deyişle (Bölüm 2, Ön. 21'e Notta gösterdiğimiz gibi), bu idea duygunun kendisinden ya da (Duyguların Genel Tanımına göre) bedenine değişikliğinin ideasından gerçekte yalnızca kavramda ayrılır; öyleyse iyi ve kötünün bu bilgisi bilincinde olduğumuz sürece haz ya da acı duygusunun kendisinden başka birşey değildir.—Q.E.D.

ÖNERME 9

Nedenini şimdi bizimle bulunuyor olarak imgelediğimiz bir duygu nedenini bulunmuyor olarak imgelediğimizde olduğundan daha güçlüdür.

Tanıt. İmge bir ideadır ki, onunla anlık bir nesneyi bulunuyor olarak görür (bkz. Bölüm 2, Ön. 17'ye Notta-ki Tanımı); ama bu idea dışsal cismin doğasını olmaktan çok insan bedeninin durumunu belirtir (Bölüm 2, Ön. 16'ya Sonurgu 2). Bir duygu öyleyse (Duyguların Genel Tanımına göre) bedenin durumunu belirttiği sürece bir imgedir. Ama imge (Bölüm 2, Ön. 17) dışsal şeyin şimdiki varoluşunu dışlayan hiçbirşey imgelemediğimiz sürece daha yeğindir; öyleyse, eğer bir duygunun nedenini şimdide bizimle bulunuyor olarak imgelersek, o duygu nedeni bizimle bulunmuyor olarak imgelediğimizde olduğundan daha yeğîn ya da daha güçlü olur.—Q.E.D.

Not. Bölüm 3, Ön. 18'de geçmiş ya da gelecek bir şeyin imgesi tarafından sanki imgelediğimiz şey şimdide bulunuyormuş gibi etkileniriz dediğim zaman, bunun şeyin yalnızca imgesini göz önüne aldığımız sürece doğru olduğu konusunda okuru uyarmaya dikkat ettim, çünkü şeyi imgelemiş olalım ya da olmayalım imge aynı doğadadır; ama gelecek şeyin şimdiki varoluşunu dışlayan başka şeyleri bulunuyor olarak gördüğümüz zaman, imgenin zayıfladığını yadsımadım; o zaman bu noktayı gözardı etmiş, çünkü duyguların gücünü ilk olarak bu bölümde ele almaya karar vermiştim.

Sonurgu. Geçmişteki ya da gelecekteki bir şeyin, eş deyişle, şimdinin dışlanmasıyla geçmiş ya da gelecek ile ilişki içinde gördüğümüz bir şeyin imgesi, başka herşey aynı kalmak üzere, şimdideki bir şeyin imgesinden daha zayıftır, ve dolayısıyla geçmiş ya da gelecek bir şeye karşı duygu, başka herşey aynı kalmak üzere, şimdideki bir şeye karşı duygudan daha zayıftır.

ÖNERME 10

Yakında elimizde olacağını imgelediğimiz gelecek bir şey karşısında, varolacağı zamanı şimdiden daha uzak olarak imgelediğimizde olduğundan daha yeğın olarak etkileniriz; ve kısa bir süre önce yittiğini imgelediğimiz bir şeyin anısı da bizi onun uzun bir süre önce yittiğini imgelediğimizde olduğundan daha yeğın olarak etkiler.

Tanıt. Çünkü bir şeyin yakında elimizde olacağını ya da yiteli çok olmadığını imgelediğimiz sürece, tam bu nedenle onun bulunuşunu dışlayan birşeyi onun varoluş zamanını gelecek ya da geçmişte şimdiden çok uzak olarak imgelediğimizde olduğundan daha az imgeleriz (ki kendiliğinden-açıktır), ve dolayısıyla (Bölüm 4, Ön. 9) bu düzeye dek ona karşı daha yeğın olarak etkileniriz.—Q.E.D.

Not. Bölüm 4, Tan. 6 üzerine belirttiklerimizden şu çıkar ki, şimdiki zamandan imgelem gücümüzün belirleyebileceğinden daha uzun bir aralıkla ayrılmış tüm nesnelere eşit ölçüde zayıf olarak etkileniriz, üstelik birbirlerinden de büyük bir zaman aralığı ile ayrılmış olduklarını bilsek bile.

ÖNERME 11

Zorunlu olduğunu imgelediğimiz bir şeye karşı duygu, başka herşey aynı kalmak üzere, olanaklı ya da olumsal olan, ya da zorunlu olmayan bir şeye karşı olandan daha yeğındir.

Tanıt. Herhangi bir şeyi zorunlu olarak imgelediğimiz zaman varoluşunu doğrularız, ve, buna karşı, zorunlu olmadığını imgelediğimiz sürece varoluşunu yadsırız (Bölüm 1, Ön. 33'e Not 1); buna göre (Bölüm 4, Ön. 9) zorunlu bir şeye karşı duygu, başka herşey aynı kalmak üzere, zorunlu olmayan birine karşı olandan daha yeğındir.—Q.E.D.

ÖNERME 12

Şimdide varolmadığını bildiğimiz ve olanaklı olarak imgele-

diğimiz bir şeye karşı duygu, başka herşey aynı kalmak üzere, olumsal bir şeye karşı olandan daha yeğindir.

Tanıt. Şeyi olumsal olarak imgelediğimiz sürece, varoluşunu koyan bir başka şeyin imgesi tarafından etkilenmeyiz (Bölüm 4, Ön. 3); buna karşı (varsayım gereği), şimdiki varoluşunu dışlayan belli şeyleri imgeleriz. Ama şeyi gelecekte olanaklı olarak imgelediğimiz sürece varoluşunu koyan (Bölüm 4, Ön. 4), ya da (Bölüm 3, Ön. 18'e Not 2), umudu ya da korkuyu besleyen belli şeyleri imgeleriz; dolayısıyla, şimdide varolmadığını bildiğimiz vs.—Q.E.D.

Sonurgu. Şimdide varolmadığını bildiğimiz ve olumsal olarak imgelediğimiz bir şeye karşı duygu şeyi önümüzde bulunuyormuş gibi imgelediğimizde olduğundan çok daha zayıftır.

Tanıt. Şimdide varolduğunu imgelediğimiz bir şeye karşı duygu onu gelecekte imgelediğimizde olduğundan daha yeğin (Bölüm 4, Ön. 9'a Sonurgu), ve gelecek zamanı şimdiki zamandan çok uzak imgelediğimizde olduğundan çok daha yeğindir. Öyleyse, varoluş zamanının şimdiki zamandan çok uzak olduğunu imgelediğimiz bir şeye karşı duygu onu bulunuyormuş gibi imgelediğimizde olduğundan çok daha zayıf, ve gene de (Bölüm 4, Ön. 12) onu olumsal olarak imgelediğimizde olduğundan daha yeğindir; dolayısıyla olumsal bir şeye karşı duygu onu şimdi bizimle bulunuyormuş gibi imgelediğimizde olduğundan çok daha zayıftır.—Q.E.D.

ÖNERME 13

Şimdide varolmadığını bildiğimiz olumsal bir şeye karşı duygu, başka herşey aynı kalmak üzere, geçmiş bir şeye karşı duygudan çok daha zayıftır.

Tanıt. Şeyi olumsal olarak imgelediğimiz sürece, varoluşunu koyan bir başkasının imgesi ile etkilenmeyiz (Bölüm 4, Tan. 3). Buna karşı (varsayım gereği) şimdiki varoluşunu dışlayan belli şeyleri imgeleriz. Ama onu